

Alternatív irodalom

- hét oldalas eszmefuttatás az *Úri muri*ból készült reality kapcsán -

készítette: Tomcsányi Árpád

témavezető: Győrei Zsolt

Színház- és Filmművészeti Egyetem

2014.

Csöndet kérek!

Amikor kitaláltam, hogy érdemes lenne realityt készíteni Móricz *Úri muri*jából, rögtön eszembe jutottak a műfaj hibái, a saját fenntartásaim más realitykkal szemben, és ami a legnyomasztóbb: miket fognak majd hozzáfűzni az ötlethez azok, akik esetleg a szent irodalom meggyalázását látják benne. Ahogy az lenni szokott, rögtön szembefordultam korábbi álláspontommal, és elkezdtem magamnak magyarázni, milyen indokok szólhatnak a videó elkészítése mellett. Megnéztem párat a kínálat remekműveiből, és közben gyűltek az érvek. Végül úgy döntöttem, hogy teszek egy kísérletet. E mozgókép megvalósításának folyamata érdekelt: szoktunk megfilmesített regényeket nézni, hallgatunk zenés verseket – mi lenne, ha egyszer egy hétköznapi tévés műfaj gondolkodtatna el bennünket az irodalomról, annak maradandóságáról, mélységéről, és fogaszthatóságáról? De erről majd később...

Próba lesz!

Nemrégiben több költő is magára haragította a gyerekeik nyelvi és testi épségét óvó szülőket. Varró Dániel és Lackfi János fiatalokat érintő témákkal foglalkoznak verseikben. Varró Dani¹ *Hat jó játék kisbabáknak* című versében hétköznapi szórakoztató tevékenységeket vonultat fel, még hozzá olyanokat, amelyekkel veszélybe is kerülhetnek a gyerekek. Laptop kábel elrágásáról, könyv nyálazásáról, az apuka püföléséről műanyaglapáttal és a konnektor piszkálásáról ír. Lackfi² azokból a divatos szófordulatokból alkot verset, amelyeket a felnőtteken kívül a középiskolás korosztály is minden nap használ. Az interneten is felbukkanó versek nagy vitát váltottak ki. Varró Dani felesége a facebook kritikus népének azt válaszolta ironikusan, hogy bár igyekeznek egyre jobb szülők lenni, és örülnek a sok türelmes jó tanácsnak, de szabados elveik miatt náluk otthon a gyerekek nincsenek elzárva a könyvektől és a macskától, a homokozóban kezükbe vehetik a kislapátot, néha még a gyerekdugóval ellátott konnektorba is megpróbálnak betenni különböző tárgyakat. Máig tartó bejegyzés-áradat kíséri azóta is ezt a posztot. Vannak, akik a költőt elmebetegnek tartják és pszichológushoz küldenék, egyesek kitépik majd az iskolai könyvekből ezeket az oldalakat, mások az író gyerekei miatt aggódnak, de vannak, akik a torka átvágására is pályáztak.

Lackfi a saját versére reagáló, aggódó kommentekre derűsebben reagált. Szerinte az irodalom legnagyobb veszélye, ha porosodik, és nem foglalkoznak vele. Ha egy vers ekkora indulatokat képes kiváltani az olvasókból, az már jó. Furcsának tartja viszont, hogy „az internet amúgy szabadszájú népe vérkonzervatív szellemben követelte, hogy a mai világ azonnal és maradéktalanul vonuljon ki a tankönyvekből.”³ Lackfi felvetésén továbbindulva azon kell elgondolkoznunk: mit várunk el az irodalomtól?! Néhány ismert nevet tudjunk, amelyre könnyen rátalálhatunk, ha idézetet keresünk egy-egy közelgő születésnapra? Nagy magyar költők születési helyét, idejét és legfontosabb verseik címét tanuljuk meg, hogy ne legyen kínos, ha mondani kell valakit? Vagy személyes kapcsolatot szeretnénk kialakítani velük, és heti rendszerességgel tanulni tőlük egy-egy gondolatot? Nem tudom mi a recept a tökéletes irodalomoktatáshoz, de fontosnak tartom, hogy a diákok ne egy távoli tudományként tekintsenek az

¹VARRÓ Dániel, *Hat jó játék kisbabáknak*, <https://www.facebook.com/varrodaniofficial/posts/777291995678465>. (Legutóbbi hozzáférés: 2014. 11. 20.)

²LACKFI János, *Véletlen*, <https://verspatika.wordpress.com/2008/03/15/lackfi-janos-veletlen/>. (2014. 11. 16.)

³JÁSPER Ferenc interjúja Lackfi Jánossal, <http://www.szeretlekmagyarorszag.hu/lackfi-janos-legyen-az-irodalom-lazadas-lelkesedes-orules/>. (2014. 11. 22.)

irodalomra, hanem minél több kapcsolódási pontot találjanak. Munkámmal így nem a jó megoldást kínálom, hanem inkább egy kérdőjelet szeretnék megrajzolni: mi lenne, ha az irodalomoktatásban még többet foglalkoznánk a minket körbevevő világgal?

Pár napja jelent meg Horváth Viktor *A vers ellenforradalma* című könyve, amelyben a versírást magyarázza el egészen az alapoktól. Szerinte az irodalom az egyetlen művészeti ág, amelyben a gyakorlati oktatás nem része az iskolarendszernek. „Nem lehet elvárni egy 15 éves gyerektől, hogy érdekelje őt egy ezer éve meghalt író vagy költő szerzeménye. De ha mutatunk neki egy, a szerzőre jellemző mintázatot, és abban ő megírhat valamit saját életéről, akkor közelebb fog kerülni az antik alkotókhoz”⁴ Mivel kreatív írás specializációt is végeztem, tudom, milyen élményt jelent, amikor a saját gondolatom megtalálja a helyét egy ókori, vagy akár modern formában. Ez is egy út lenne, hogy az irodalom megfoghatóvá váljon. Egy újabb kérdőjel az irodalomoktatásban.

Próbafelvétel –Tessék!

- a reality műfaja -

„A reality, azaz a valóságshow egy igazi tévés műfaj, ráadásul olyan, amely tulajdonképpen szakítva az addigi műsorokkal, teljesen új gondolkozást hozott a televízióba. Korábban azért jelent meg valaki a televízióban, mert ismert, de legalább is érdekes volt. A televízió mindig valamilyen megtörtént eseményt mutatott meg, vagy megírt történetet láthattunk benne. A valóságshow megjelenésével ez megváltozott: átlagemberek jelentek meg a képernyőn, akik semmi mást nem tesznek, csak amit hétköznapijaikban.”⁵ Az első valóságshow óta – amely az MTV-n futó *The Real World* volt⁶ – a műfaj már kiszélesedett. Már nem csak a *Big Brother*hez hasonló „házban lakó” műsorokat hívjuk realityknek, hanem ide sorolhatjuk a beszélgetős, párokat összehozó, lakatlan szigetet túlélő, üzletembereket versenyeztető műsorokat is. Móricz regényéből készült filmemhez legközelebb a dokureality műfaja áll. Nem teljesen új a találmány, mert a kilencvenes évek második felében feltűnő bírósági show-k és ezek különféle mutációi taposták ki számára az utat. Később megtartotta ezeknek a műsoroknak a koncepcióját *A gyanú árnyékában*, ám itt a bíróság helyett a „családi tűzfészek” jelenik meg, és a jogiról az érzelmi és erkölcsi nézőpontra kerül át a hangsúly, arra, hogy miként éli meg a hétköznapi ember a nem hétköznapi szituációkat.⁷

Móricz *Úri muri*jában Zoltán szerelmes lesz egy falusi lányba, akinek házat épít családja pénzéből. Miközben elfogadja és tiszteli a feleségét, és a családi tűzhely megteremtőjeként néz rá, elhidegül tőle: a környék gazdáival iszogat a tanyáján, és már haza is alig jár, inkább csak a birtokán gazdálkodik. Az alapkonfliktus nem hétköznapi szituáció, a regény szereplői viszont a korban hétköznapiinak számítottak, már Zoltánt is úgy emlegeti Eszter, mint a férfit, aki lecsúszott a körülötte élők szintjére. Móricz az érettségi előtti évben tananyag a középiskolában, úgy gondolom, addigra megérnek a diákok, hogy erről a műről más nézőpontból is beszéljenek.

⁴HORVÁTH Viktor, *A vers ellenforradalma* című könyvének megjelenéséről íródott cikk, <http://www.nyest.hu/hirek/barki-megtanulhat-verset-irni>. (2014. 11. 28.)

⁵KOLOSÍ Péter, *Kereskedelmi televíziózás Magyarországon*, <http://www.filmacademy.hu/uploads/dokumentumtar/kolosipdolgolat.pdf>.(2014. 11. 26.)

⁶ ua.

⁷BAKSI Sándor, *Családi szennyek*, Filmvilág, 2012/09, 46-47.

Stúdió kész? Kamera forog!

A regény átdolgozása kapcsán több olyan kérdés felmerült, amelyre konzekvensen válaszokat kellett adnom. Ezek közül voltak olyanok, amelyek más adaptációknál is kérdések lehetnek, de mivel én egy regényből akartam realityt készíteni, ezért sokszor a műfaji sajátosság újabb csavarokat is hozzáadott. Először is elhatároztam, hogy a jelenben fog játszódni a film. Azt éreztem, hogy a regény konfliktusai nem korhoz kötöttek, ma is találkozhatunk nagy terveket szövö Zoltánokkal, Rozikák miatt széthulló családokkal, sértett feleségekkel. Az mű alap problémái nem vesztek el, ezért alkalmasnak tartottam, hogy levetköztetve a korleleteket átemeljem a történetet.

Az adaptáció átértelmezése gondokat okozott a szöveg és a kép kapcsán is, mivel eredetileg a millenniumi időkben történnek az események. Én viszont szövegben és képben is semleges szerettem volna maradni, ezért a néző figyelmét megkíméltem a regény világától szélsőségesen elütő anakronizmusoktól. Bár filmemben az *Úri muri* hősei, Zoltánék, autóval érkeznek a házukhoz, de úgy rendeztem meg a jelenetet, hogy az üzenet már ne mobiltelefonon jöjjön, és ne álljon egy kétszer három méteres plazmatévé a nappaliban. A helyszínt is úgy választottam és alakítottam ki, hogy ne próbáljon archaizálni, ne a századforduló jusson eszünkbe, de olyan elemek se legyenek, amelyek csak a mai korra jellemzőek. Ne legyenek modern és látványosan antik bútorok se. A díszlet- és kellékhasználatban kitűzött semlegesség mintájára bántam a szöveggel is. Nem akartam olyan szavakat, vagy szófordulatokat visszahallani, amelyek már elavultnak számítanak, viszont arra is megkértem a szereplőket, hogy a trendi és modern kifejezésektől is tartózkodjanak. Azért voltam nehéz helyzetben, mert a reality eredeti műfajához hozzátartozik, hogy a szereplők ugyanúgy viselkednek a felvétel közben, mint egy hétköznapi szituációban, csak éppen ott van a kamera (pl. *Big Brother*). Nekem viszont egy fix történetem volt, és ezen kívül még a szövegből is szerettem volna, ha megmaradnak bizonyos részek. Persze az elmúlt években már jó néhány megrendezett realityt készítettek, de ezeknél is fontos volt, hogy a szöveget ne írják meg, csak a viszonyokat és az alaphelyzetet. Beszéltem egy barátommal, aki írt forgatókönyveket az *Édes élet* című realityhez, és amikor elmondtam az ötletem, rögtön felhívta a figyelmem erre az ellentmondásra. Nem akartam feladni, és sokat gondolkoztam, tanácsokat kértem, hogy milyen eszközzel maradhat meg a spontaneitás és a megrendezettség is.

Felvétel lesz! Tessék!

Először a szöveggönyvet írtam meg. A regényből akartam dolgozni, ezért át kellett komponálni a móríci dialógusokat és a narrációt a filmem nyelvére. A regényben tökéletesen működik, hogy a dialógusokat kiegészíti az érzelmek, gondolatok kivetítése. (*Menj el! - mondta Zoltán, és fájó szívvel arra gondolt, hogy...*) De filmen ez nem értelmezhető, így a narrációkból E/1-es interjúkat készítettem, figyelve arra, hogy a szövegnek azokat az elemeit használjam fel (ezt az alábbi részletben vastaggal szedve kiemeltem), amelyeket Zoltán megértése érdekében fontosnak tartok, hogy elhangozzanak.

1. Részlet az eredeti szövegből:

„Zoltán hallgatott, s az asszony tovább beszélt. Ötnegyed óráig szakadatlanul beszélt, pihenés és megnyugvás nélkül, halkan s szentül, és a végén Zoltán a zsebébe nyúlt, mert már **nem bírta ki, hogy ő ne lássa a levelet**, s mivel valami mazna **csüggedt kétségbeesett fáradtság vett erőt rajta**, inkább **odaadta a levelet**, mint hogy tovább hallja ezeket a szent és **elviselhetetlen szavakat**.

Az asszony **mint egy vámpír kapott a levélén. Görcsös ujjakkal tépte fel. A levél jó betűkkel volt írva, gyors és futó betűk, egyenes sorok. Lihegő betűk.**

(...Levél...)

Zoltán halálsápadt lett, az egészéből csak két szót értett, az egyik, hogy **"tűz"**...mert ettől kigyúlt, felgyúlt a vére, s **égni kezdett**,

*mint egy máglya, a másik az, hogy a lány elment, **sose látja többet**. Úgy ült ott, mint a **szélütött**, a szája lefittyent, a szeme megüvegesedett.”⁸*

2. Részlet a szöveggönyvből:

„Zoltán monológ: Nem bírtam tovább hallgatni az elviselhetetlen szavait. Elfáradtam, ezért adtam oda a levelet. Amióta megkaptam, el akartam olvasni, csak nem volt rá lehetőség, úgyhogy a fáradtság és a kíváncsiság győzött. Eszter úgy kapott rá, mint egy vámpír néztem, és olyan görcsös ujjakkal bontotta föl... Ami pedig benne volt, azt szinte nem is fogtam fel. Csak az zengett a fülemben, hogy „tűz”, meg az, hogy soha többet nem látom, és azt éreztem, hogy meggyullad a testem és meghalok.”

3. Videóban elhangzott szöveg:

„Nem bírtam már tovább az elviselhetetlen szavait. Elfáradtam, megtörtem, és amióta a levelet megkaptam, ez a kíváncsiság volt bennem, hogy mit ír, mit mond. Megtörtem, és odaadtam a levelet neki. És amikor megkapta, mint egy vámpír úgy csapott le rá, görcsös ujjakkal szorította, hú nagyon furcsa volt, idegen. A levél tartalmából alig fogtam föl valamit, az az egy szó élt bennem, hogy tűz, és ez a tűz rám is áterjedt, és az a tudat, hogy nem látom többet, és ebbe belehalok.”

Ezek az interjúhelyzetek adtak lehetőséget, hogy a regény alapvető konfliktusai a filmben láthatóvá és még mélyebbé váljanak. A regény olvasója ismeri a kontextust, de a film nézőinek meg kell mutatnom, hogy milyen nézőpontok állnak egymással szemben, hiszen ők csak egy rövid részletet látnak.

A másik technika a sűrítés volt. Azt éreztem, hogy ez a műfaj nem bírja el a hosszú monológokat, viszont Eszter a regény szerint ötnegyed órán át beszélt. Ezért három részre bontottam Eszter beszédét, és a középsőből (vastaggal szedve), kiválasztva a fontos részeket, interjút csináltam.

Eszter monológia a regényben

„- ... Jaj Istenem, Istenem, az én Zoltánom, az én Zoltánom! Az egyetlen igazi ember, az egyetlen igazi férfi. Istenem, Istenem, mi lesz ebből, mi lesz ebből! Magának az én életem annyi sincs, mint egy éjjeli bogáré, amit eltapos. Ez volt az a roppant szerelem, ez a vége a mi boldog tíz évünknek. Hogy milyen férfi volt az enyém! Jaj, nem olyan, mint a többiek. Szent ember! Nagy ember. Egy isten volt ezen a földön, egy földre szállott isten!

S neki ilyenek kellene. Csulik kellene neki. Ivó pajtások, ivó bajtársak. Mert azok nem nézik erkölcsi kritikával, mert azok boldogok, ha az égi angyalok közéjük heverednek, mert így igazolva vannak maguk előtt, mert így boldogok, mert ők is rámutathatnak, ez az igazi, amit mi csinálunk, itt van Szakhmáry Zoltán, ő is a mi emberünk, ő is csak az, ami mi vagyunk! Nekünk bor kell, neki még több kell, mi egy percig se éreztük a becsületet és a tisztességet, itt van Szakhmáry Zoltán, ez is csak itt van, idejutott!

Minek ebben az országban tisztesség, becsület, emberség, mikor egyetlen kivétel sincs, itt van Szakhmáry Zoltán, mindig az első volt, a kiválasztott, a legkülönb, akihez mi fel sem tudtunk nézni, most mi vagyunk az ő kedvesei. Pedig maga téved. Téved, Zoltán, mert magát sokkal szigorúbb mértékkel méri. Mert maga megcsúfolta az Isten ajándékát. Zoltán, kedvesem, hát nem látja, nem érzi, hogy magának más a hivatása, más a rendeltetése. Hisz én látom, hogy maga még itt is csudát mivelt. Maga küzd, Zoltán. Maga egy utolsó uccai szemétből csinál most magának istennőt. Jaj, hogy én azon a tanyán háljak! Maga el tudta azt egy pillanatig is képzelni. Kedves, kedves jó Zoltán, mutassa meg a levelet. Mutassa meg, és én esküszöm az élő Istenre, hogy ha az a levél olyan lesz, én meg fogom látni, hogy az magának méltó párja, akkor én, esküszöm magának, én kitérek. Én elvonulok a maga útjából. Nézze, Zoltán, én mindig okos társa voltam magának, velem mindent meg lehet beszélni, én mindig jó tanácsot adtam magának. Én nem bánom, én leszámoltam az élettel, a halállal, nekem semmi sem számít, csak a becsület. Ha én úgy fogom látni, hogy ez a nő magának való pár, én visszavonulok. Zoltán, értse meg! A halál is jobb a bizonytalanságnál, és én nem akarok meghalni, mert magát odaadhatom idegennek, de a gyerekeimet nem. Szabadítson meg hát engem ettől a kínzó nyugtalanságtól, esküszöm magának, hogy soha vissza nem élek a levéllel, hogy soha magának nem említem többet, hogy soha semmi nem következik ebből, csak könyörgök, mutassa meg.”⁹

⁸MÓRICZ Zsigmond, *Úri muri*, <http://mek.oszk.hu/01400/01431/01431.htm#23>. (2014. 11. 24.)

⁹MÓRICZ, *Úri muri*, <http://mek.oszk.hu/01400/01431/01431.htm#23>. (2014. 11. 27.)

1. Szöveggönyvben:

Eszter monológ: „A legjobban az fáj, hogy nem veszi észre Zoltán, hogy magát sem becsüli, ha már ilyen emberek kellenek neki. Ő nem ilyen volt, hogy ivó pajtásokra legyen szüksége, de eljutott idáig és azért mert azok nem nézik őt erkölcsi kritikával, azok örülnek, ha egy ilyen ember közéjük heveredik, mert akkor magukat is igazolják, hogy amit csinálnak az jó. Annak örülnek, hogy lám Zoltán is lecsúszott közéjük, már nincs kivétel, nem kell kire felnézni.”

12. Videóban:

„Az fáj a legjobban, hogy Zoltán magát sem becsüli, hogy ilyen emberek közé keveredik. Igazából régen nem volt szüksége ivó pajtásokra, ezek az emberek nem nézik őt erkölcsi kritikával, sőt örülnek, hogy egy ilyen ember közéjük tartozik”.

Azért van eltérés a forgatókönyv és a videó között, mert megkértem a szereplőket, hogy ne tanulják meg memoriterként az előzetesen nekik adott szöveget, inkább értelmezni próbálják.

5 perc szünet, addig visszanezzük egybe.

A próbafolyamat alatt többször is találkoztam az Esztert játszó lánnyal, és a szöveget átbeszélve eldöntöttük, melyek azok a fontos gondolatok, amelyeknek muszáj benne lenniük a filmben. Ezeket kijegyzeteltük, és onnantól kezdve nem egy konkrét szöveggönyv alapján, hanem a gondolatok spontán összekapcsolása mentén próbáltunk. Ez sokszor nehézséget jelentett, mert Móricz egy-két mondata között óriási távolságok vannak – ezeket olvasás közben kipótöljük, ha néhány másodpercre megállunk gondolkodni, viszont színházban, vagy filmen ez nehezen tud megvalósulni. A próba során folytatott beszélgetések segítettek, hogy a történet ismeretében kipótolják a szereplők a hiátusokat, és csak olyat mondjanak, ami számukra is érthető.

kiemelt gondolatok	Móricz szöveg (tegezve)
- mi változott meg? - tiszteltek, felnéztek rád - nagy ember voltál és kitűntél a többiek közül - neked más az utad - arannyá változott, amihez nyúltál - most is egy cafkát akarsz királynővé tenni - add ide a levelet - hadd olvassam el, ha jobb nálam, félreállok - okos társad voltam, lehet velem beszélni - a bizonytalanság a legrosszabb - a gyerekeimet ne neveljék idegenek ...	E: Minek ebben az országban tisztesség, becsület, emberség – mondják - mikor egyetlen kivétel sincs, itt van Szakhmáry Zoltán, mindig az első volt, a kiválasztott, a legkülönb, akihez mi fel sem tudtunk nézni, most mi vagyunk az ő kedvesei. Pedig tévedsz. Tévedsz, Zoltán, mert sokkal szigorúbb mértékkel mérnek. Mert te megcsúfoltad az Isten ajándékát. Zoltán, kedvesem, hát nem látod, nem érzed, hogy más a hivatásod, más a rendeltetésed? Hisz én látom, hogy még itt is csudát műveltél. Te küzdesz, Zoltán. Egy utolsó uccai szemétből csinálsz most magadnak istennőt. Jaj, hogy én azon a tanyán háljak! El tudtad volna azt egy pillanatig is képzelni. Kedves, kedves jó Zoltán, mutassad meg a levelet. Mutassad meg, és én esküszöm az élő Istenre, hogy ha az a levél olyan lesz, én meg fogom látni, hogy az a méltó párod, akkor én, esküszöm, kitérek. Én elvonulok az utadból. Nézzé, Zoltán, én mindig okos társad voltam, velem mindent meg lehet beszélni, én mindig jó tanácsot adtam. Én nem bánom, én leszámoltam az étellel, a halállal, nekem semmi sem számít, csak a becsület. Ha én úgy fogom látni, hogy ez a nő neked való pár, én visszavonulok. Zoltán, értsed meg! A halál is jobb a bizonytalanságnál, és én nem akarok meghalni, mert téged odaadhatlak idegennek, de a gyerekeimet nem. Szabadíts meg hát engem ettől a kínzó nyugtalanságtól, esküszöm, hogy soha vissza nem élek a levéllel, hogy soha nem emlitem többet, hogy soha

	semmi nem következik ebből, csak könyörgök, mutasd meg.
--	--

A szöveg kötetlensége segítette a szereplőket az improvizálásban is. Eszter és Zoltán olyan amatőrök, akiknek van valamennyi színházi tapasztalatuk, játszottak diákszínpadon, amatőr társulatban, ezért szerettem volna, hogy minél inkább megjelenjenek a szerep mögött. Instruksióimban nem azt mondtam, hogy mit csináljanak és mit ne, inkább arra koncentráltunk, hogy az adott szerep mit kíván, és azt bizonyos keretek között rájuk bízta, hogyan kivitelezik. Tudtam, hogy ha játékfilm lenne, nem olyan gesztust kérnék a színésztől, mint amelyet néha csináltak, de itt úgy éreztem, hogy a műfaj megköveteli a figurák saját, nem professzionális intuícióját.

Rendben van, köszönöm!

A reality azért kezdett el érdekelni, mert nagyon sok sorozat jelent meg ebben a műfajban. Nem szoktam sorozatokat nézni, de mindig kiválasztok egy-két adást abból, ami érdekel, és megpróbálom megállapítani, mi az, ami tetszik nekem, és mit nem tartok szerencsésnek. Sokszor gondolkodom azon, hogy népszerű és szórakoztató műfajoknak hogyan lehet mélyebb tartalmat adni, ezért tetszik, amikor olyan számítógépes játékokat terveznek, amelyekből tanulni is lehet. A reality azzal kecsegtet, hogy a néző belelát mások életébe és problémáiba, abban a hitben, hogy amit lát, az spontán, nem pedig előre megrendezett. Emberi természetünkben fakadóan kíváncsiak vagyunk, hogy mások hogyan oldják meg a hétköznapi szituációkat, és mivel mások helyzetében mindig könnyebb állást foglalunk, még össze is kacagunk a képernyő előtt, hogy „na, én biztos nem ezt tenném...”.

Néhány hete már benne voltam a projektem előkészítésében, amikor ráébredtem, hogy milyen sok ponton kapcsolódik ez a téma a szakdolgozatomhoz. Fél évvel ezelőtt adtam le Mészöly Miklós *Film* című regényéről készült munkámat *Olvasok, hogy lássak* címmel. Mészöly forgatásán két szálon fut a cselekmény, amelyek között hatvan év telt el. Az egyik történetben kamerával követnek két öregembert a haláluk előtt pár nappal egy sétájukon, a másikon egy vajtai parasztembert nézünk, aki paradicsomot szállít a fővárosba, és tüntetésekbe keveredik. Mészöly *Film*jében is fontos értelmezési szintként jelenik meg a megfigyelés. Sággy Miklós szerint: „a kamera, a hangsúlymentes tényfeltárás legfontosabb eszköze, nem képes a fő vádlottak, az Öregek gondolataiba, titkaiba, emlékeibe behatolni. Hiába a felvevőgép pórúszát is elkülönítő nagyító eljárása, kifinomult optikai működésmódja, saját fizikai határait képtelen átlépni, és így minduntalan az öreg testek felszínébe ütközik.”¹⁰ Míg Mészölynél a kamera nem segít a szereplők gondolataiba belelátani, addig a reality műfajában éppen ez a néző elvárása. Bár a műsorokat nem kandi kamerákkal veszik, és nem is valós helyzeteket mutatnak, a néző mégis elfogadja, hogy kíváncsiságát csak ál-megoldásokkal elégíti ki. Kénytelen megalkudni, és egy megrendezett szituációt nézni úgy, mintha az valós lenne.

Másik párhuzama a két munkámnak, hogy mindkettő az olvasó/néző, az irodalmi textus és a kamera viszonyával játszik. Míg Mészöly egy filmet ír le regényként, addig Móricznál a regényből születik meg a film. Mondhatjuk, hogy Mészölynél az olvasó valójában inkább néző, Móricznál pedig a néző egyszerre olvasóvá is válik. Azért érdekelt Mészöly *Film*je, és Móricz regényéből is azért készítettem realityt, mert érdekelnek a feldolgozhatóság és az adaptáció kérdései. Azért gondolom, hogy középiskolás diákoknak is

¹⁰ SÁGGY Miklós, *A narrátor teste in*Úő, *A fény retorikája; A technikai képek szerepe Mándy Iván és Mészöly Miklós munkáiban*, Tiszatáj Alapítvány, Szeged, 2009, 186.

fontos lenne a műfajok közötti mozgás értelmezésével foglalkozni, mert ha erről beszélünk, akkor magukról a műfajokról is beszélünk. Például: van-e jelentősége annak, hogy Eszter ötnegyed órát beszélt, vagy ez csak a regény túlzása, és anélkül is értem a történetet? Mi az, ami még túlzás, és amit nem hiszek el a regényben, mi az, ami viszont elveszik a regényből, ha nem teszem át a másik médiumba? Ha beszélünk a reality előnyeiről és hátrányairól, akkor előfordulhat, hogy a diák, a legközelebbi műsor alkalmával, már nem arra fog gondolni, milyen szemét ez az Erzs, mert elhagyta Bélát, hanem arra, hogy a műfaj milyen eszközöket használ, hogy megmutasson egy megcsalást. Ha pedig még azon is elgondolkozik, hogy egy jó regényben vagy novellában ez mennyivel árnyaltabban jelenne meg, akkor elértük, hogy egy önmagát kereső ember tudatosabb szemlélője legyen a körülöttünk lévő mozgóképi forgatagnak.

Mára ennyi volt!

Dolgozatom végére egyértelmű válaszig jutottam: sokkal jobbnak tartom, ha inkább szokatlannak vagy unortodoxnak tűnő módszereket használunk a könyvek megkedveltetésére, ha egy mű értelmezésekor akár kibillentjük a diákokat a monoton oktatási sémákból, mintha őket unatkozni, a könyveket pedig porosodni hagynánk. Nem kell, hogy kobiuvi pörivel legyen a kedvencem, és nem kell realityket nézni azoknak, akik nem akarnak, de ha egy percnyi rácsodálkozásnak köszönhetően a Lackfi-verset olvasók közelebb kerültek a saját beszédkulturájukhoz, a filmem nézői pedig Móricz regényéhez, akkor sikerült a kísérlet, és örülök, hogy meg akartam valamit kérdezni.

Tartalom

Csendet kérek!	1
Próba lesz!	1
Próbafelvétel –Tessék!	2
Stúdió kész? Kamera forog!	3
Felvétel lesz! Tessék!	3
5 perc szünet, addig visszanézzük egybe.	5
Rendben van, köszönöm!	6
Mára ennyi volt!	7